

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 15 квітня 2021 року)

ДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808

Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 10.09.2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Обиденнікова Марина Олегівна – здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри української мови

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. 164 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021

©Автори публікацій, 2021

Явище морфологічної атракції в лінгвістиці.....	44
<i>Жиліна Кристина</i>	
Поняття «атракція» в лінгвістичній науці: історія і сучасний стан дослідження.....	45
<i>Жиліна Кристина</i>	
Еротизм у ліриці Юрка Іздрика.....	49
<i>Катриченко Карина</i>	
Использование пословиц и поговорок в заголовках СМИ.....	53
<i>Клад'єва Аліна</i>	
Teaching Ukrainian as a Foreign Language.....	55
<i>Ковальова Діана</i>	
Реалізація методу вправ у навчанні української мови як іноземної.....	56
<i>Ковальова Діана</i>	
Неологизми в романе Дины Рубиной «Белая голубка Кордовы».....	58
<i>Колісникова Карина</i>	
Відображення любовних почуттів у художньому просторі повісті Г.Ф. Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана».....	60
<i>Комолова Юлія</i>	
Складнопідрядні речення умови в політичних текстах.....	63
<i>Кондратюк Вікторія</i>	
Вербалізація лексико-семантичного поля «пам'ять» в есеях Василя Махна	69
<i>Котолуп Анастасія</i>	
Антропонімія творів І. Нечуя-Левицького.....	72
<i>Кравцова Альона</i>	
Навчання дітей англійської мови: метод TPR.....	76
<i>Кузнецова Лілія</i>	
Осмыслення ідеї свободи у романі С. Жадана «Ворошиловград».....	78
<i>Куткова Вікторія</i>	
Особливості ойконімії Маріупольського району Донецької області.....	81
<i>Лебедєва Надія</i>	

Лебедєва Надія Артемівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: д. ф. н. О. В. Халіман

ОСОБЛИВОСТІ ОЙКОНІМІЇ МАРІУПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ойконіми – невід’ємна частина лексичного складу мови. Вивчення їх походження, розвитку, змін має велике пізнавальне значення для з’ясування історії будь-якого народу, умов його життя, географічного середовища й специфіки його мови. Вони мають здатність передаватися від одного покоління до іншого, оскільки безпосередньо пов’язані із життям людини, а також зберігають у собі пам’ять про найдавніші народи, що заселяли певну територію, і являють собою один з найважливіших класів топонімії в цілому [1: 1].

І. А. Корнієнко наголошує, що українські ойконіми є однією із центральних ланок загальної мовної системи етносу й не існують ізольовано, оскільки зазнають міжмовного та міждіалектного впливів, семантичних зрушень основ, номінативних змін об’єктів [2: 1]. Кожен ойконім містить у собі думку, образ, частину світогляду населення певної місцевості й бажання виділити той чи той об’єкт зі значної кількості йому подібних [1: 2].

Аналізу ойконімії України присвячені численні лінгвістичні розвідки. Сучасні науковці вивчали лексико-семантичні особливості, будову та способи творення назв населених пунктів різних областей. Ойконіми за цими ознаками досліджували такі українські мовознавці: Н. М. Герета – на матеріалі назв поселень Волинської області, Л. Л. Дика – на матеріалі ойконімії Вінницької області, І. А. Корнієнко – Миколаївської області, Н. В. Іваненко та О. В. Литвинчук – Сумської області, І. О. Волянчук та В. В. Котович – Тернопільської, М. М. Торчинський – Хмельницької та ін.

Одним з найактуальніших завдань сучасного мовознавства на сьогодні є дослідження взаємозв’язку історичних факторів з особливостями розвитку мови та із життям її носіїв, зокрема проблема ґрунтовного дослідження закономірностей формування й розвитку ойконімії певної території як системи. Назви поселень Маріупольського району Донецької області не були предметом спеціального аналізу в цьому аспекті, що викликає потребу подальших наукових розвідок і зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета цієї статті – схарактеризувати особливості ойконімікону Маріупольського району Донецької області.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) проаналізувати ойконіми Маріупольського району Донецької області; 2) класифікувати й схарактеризувати досліджувані ойконіми за лексико-семантичною мотивацією; 3) класифікувати й схарактеризувати досліджувані ойконіми за граматичними особливостями (будовою).

Поставлені завдання зумовили використання таких методів дослідження. Під час збирання і характеристики матеріалу було застосовано

метод формального аналізу. За допомогою структурного методу було досліджено семантику та будову твірних основ ойконімів. З'ясувати семантичне наповнення й особливості будови досліджуваних одиниць дав змогу метод аналізу словникових дефініцій, метод таксономії допоміг диференціювати та класифікувати мовний матеріал. У процесі репрезентації отриманих результатів використано описовий метод.

Маріупольський район знаходиться в Донецькій області України. Адміністративним центром є місто Маріуполь. У складі району налічується 5 територіальних громад, а саме: Кальчицька сільська громада, Мангушська селищна громада, Маріупольська міська громада, Нікольська селищна громада, Сартанська селищна громада.

Досліджувані одиниці передусім викликають цікавість з огляду на їхню семантичну мотивацію. Аналізу ойконімів за лексико-семантичною ознакою присвячені численні наукові роботи. Здійснюємо класифікацію ойконімів Маріупольського району, спираючись на досвід сучасних мовознавців (Ю. А. Абдула, Н. М. Герета, О. П. Голінатий, В. В. Лучик, М. М. Торчинський, В. О. Яцій), репрезентований у їхніх наукових працях.

Проаналізовані назви населених пунктів ґрунтуються на трьох основних позамовних чинниках: посесивному, локативному та квалітативному.

До посесивного типу, що визначає відношення денотата до людини, належать такі ойконіми Маріупольського району: Асланове, Дем'янівка, Захарівка, Касянівка, Катеринівка, Келерівка, Кирилівка, Ксенівка, Лебединське, Ломакине, Назарівка, Новогригорівка, Новороманівка, Орловське, Павлопіль, Пищевик, Портівське, Рибачьке, Сергіївка, Федорівка, Черненко, Шевченко, Широкине, Юр'ївка.

Ойконіми цього типу можемо розподілити на мотиваційні групи:

1) ойконіми, мотивовані професійними заняттями жителів: Портівське, Рибачьке;

2) ойконіми, що походять від прізвищ: Асланове, Касянівка, Келерівка, Ломакине, Пищевик, Черненко, Шевченко, Широкине. В «Етимологічному словнику топонімів України» В. В. Лучика знаходимо: «Шевченко – ойконім виник як меморіальна назва на честь Т. Г. Шевченка, з дня народження якого в 1964 р. виповнилося 150 років» [3: 319];

3) ойконіми, утворені від чоловічих християнських імен: Дем'янівка, Захарівка, Кирилівка, Назарівка, Новогригорівка, Новороманівка, Павлопіль, Сергіївка, Федорівка, Юр'ївка (за етимологічним словником топонімів, «Сергіївка – ойконім утворено за допомогою суфікса -івк(а) в релятивно-посесивній функції від чоловічого імені Сергій; в різних регіонах України ця назва могла постати від прізвища Сергіїв» [3: 422]; «Юр'ївка – ойконім виник за допомогою суфікса -к(а) в релятивно-посесивній функції від прізвища Юр'їв («Юрьевъ») або від імені Юрій» [3: 525];

4) ойконіми, утворені від жіночих християнських імен: Катеринівка, Ксенівка;

5) ойконіми, мотивовані назвами тварин: Лебединське, Орловське.

Серед ойконімів посесивного типу найчисельнішими є назви, що походять від чоловічих християнських імен та прізвищ.

До локативного типу, який окреслює місце об'єкта на певній території стосовно інших географічних об'єктів, відносимо такі ойконіми Маріупольського району: Агробаза, Азовське, Бердянське, Білосарайська Коса, Бурякова Балка, Гнутове, Гранітне, Зелений Яр, Калинівка, Кальчик, Комишувате, Криничне, Кременівка, Лісне, Лугове, Македонівка, Малинівка, Малоянисоль, Огороднє, Покровське, Приазовське, Приовражне, Садове, Стародубівка, Тополине, Українка, Урзуф, Херсонес, Широка Балка.

Ойконіми локативного типу можемо розподілити на мотиваційні групи:

1) ойконіми, структура яких повністю збігається зі структурою назв водних об'єктів: Азовське, Кальчик, Приазовське (в «Етимологічному словнику топонімів України» В. В. Лучика знаходимо: «Азовське – ойконім виник унаслідок трансонімізації означення Азовське в назві суміж. моря (Азовське море)» [3: 15]; Кальчик – ойконім, утворений від гідроніма (річки Кальчик) [3: 243];

2) населені пункти, що отримали назву від іншого топоніма (процес трансонімізації): Бердянське, Македонівка, Малоянисоль, Покровське, Урзуф, Херсонес (за топонімічним словником, «Покровське – ойконім постав унаслідок субстантивації та онімізації відносного прикметника похідного від відповідного компонента назви церкви Св. Покрови, або Покрови Богородиці» [3: 382]; «Херсонес – ойконім виник унаслідок перенесення назви з давнього Херсонеса Таврійського в Криму за поширеною тоді урядовою модою на давньогрецькі топоніми» [3: 492];

3) твірні апелятиви, що вказують на ландшафтні особливості, зокрема на рельєфні підвищення або долини: Білосарайська Коса, Бурякова Балка, Лугове, Огороднє, Приовражне, Садове, Широка Балка (наприклад, віднесення ойконіма Білосарайська Коса до цього типу засвідчують коментарі в топонімічному словнику, порівн.: «Білосарайська Коса – ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосполучення з опорним «коса» (вузька намівна смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем із берегом; мис) й означенням, утвореним на основі словосполучення «білий сарай» (тюрк. – будинок; палац)» [3: 51];

4) ойконіми, мотивовані словами, що називають природні ресурси, корисні копалини: Гранітне, Кременівка, Криничне («Гранітне – ойконім виник від форми середнього роду відносного прикметника «гранітний» (той, що стосується граніту)» [3: 166]; «Кременівка – ойконім виник за допомогою суфікса -івк(а) від апелятива “кремінь, дрібний кремінь” праслов'янського походження; за ознакою “місцевість, яка характеризується наявністю кременя”» [3: 288];

5) ойконіми, утворені від географічних термінів на позначення лісу, яру, заростів: Зелений Яр, Лісне. Віднесення ойконіма Лісне до цього типу засвідчують коментарі в топонімічному словнику, порівн.: «Лісне – назви виникла внаслідок субстантивації та онімізації відповідної форми відносного прикметника «лісний» (< ліс)» [3: 305];

б) ойконіми, мотивовані фітонімами: Калинівка, Комишувате, Малинівка, Стародубівка, Тополине (за топонімічним словником, «Калинівка – ойконім виник за високопродуктивною в топонімії моделлю «назва рослини (в даному разі калина) + суфікс -івк(а) в релятивній функції»» [3: 241]; «Малинівка – ойконім виник за допомогою суфікса -івк(а,) утворений від назви рослини «малина»» [3: 318].

Серед оконімів локативного типу найчисленнішими є назви, що вказують на ландшафтні особливості, зокрема на рельєфні підвищення або долини. Другою за чисельністю є мотиваційна група, населені пункти якої дістали назву від іншого топоніма. На третьому місці – ойконіми, мотивовані фітонімами.

До квалітативного типу, що визначає притаманні денотату риси як його властивість, належать такі ойконіми: Бойове, Веселе, Водяне, Глибоке, Ключове, Мелекіне, Новокрасівка, Новоянисоль, Приміське, Труженка, Червоне.

Ойконіми квалітативного типу можемо розподілити на такі мотиваційні групи:

1) ойконіми, що позначають денотат і вказують на його ознаку: Новокрасівка, Новоянисоль;

2) ойконіми, що називають ознаку: Бойове, Веселе, Водяне, Глибоке, Ключове, Криничне, Мелекіне, Приміське, Червоне. В «Етимологічному словнику топонімів України» В. В. Лучика знаходимо: «Глибоке – топонім виник внаслідок субстантивації та онімізації праслов'янського за походженням прикметника «глибокий» у відповідній формі» [3: 153]; «Червоне – ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми середнього роду прикметника «червоний»» [3: 503–504];

3) ойконіми, що позначають денотат і містять якісну сему: Труженка.

Серед ойконімів Маріупольського району квалітативного типу переважають одиниці перших двох підтипів.

Проаналізуємо ойконіми Маріупольського району за їх граматичними особливостями. Класифікувати досліджувані мовні одиниці за будовою будемо услід за Ю. А. Абдулою, Д. Г. Бучко, І. О. Воляннюк, О. П. Голінатим, Л. Л. Дикою, які поділяють їх на прості, складні та складені.

До простих ойконімів Маріупольського району відносимо такі: Азовське, Асланове, Бердянське, Водяне, Гнутове, Гранітне, Дем'янівка, Захарівка, Калинівка, Кальчик, Кальчинівка, Касянівка, Катеринівка, Келерівка, Кирилівка, Комишувате, Кременівка, Криничне, Ксенівка, Лебединське, Лісне, Ломакине, Лугове, Македонівка, Малинівка, Назарівка, Огороднє, Орловське, Пищевик, Покровське, Портівське, Приазовське, Приміське, Приовражне, Рибачьке, Садове, Сергіївка, Тополине, Українка, Урзуф, Федорівка, Херсонес, Черненко, Шевченко, Юр'ївка.

Прості ойконіми можемо поділити на такі підгрупи:

1) ойконіми із суфіксом - івк: Дем'янівка, Захарівка, Калинівка, Кальчинівка, Касянівка, Катеринівка, Келерівка, Кирилівка, Кременівка, Ксенівка, Македонівка, Малинівка, Назарівка, Сергіївка, Федорівка, Юр'ївка;

Серед ойконімів із суфіксом - івк переважають назви, утворені від чоловічих християнських імен та прізвищ. 2) ойконіми на - ове: Асланове, Лугове, Садове; Серед ойконімів цієї підгрупи переважають назви, що вказують на ландшафтні особливості певної місцевості. 3) ойконіми на -ин: Ломакине, Тополине; 4) ойконіми із суфіксом -к(а): Українка; 5) ойконіми з суфіксом -ськ(ий)/ -цьк(ий), -ськ(а), -ськ(е): Азовське, Бердянське, Лебединське, Орловське, Покровське, Портівське, Рибачьке. Серед ойконімів із суфіксами -ськ / -цьк переважають назви, утворені від іншого топоніма та від назв тварин. б) ойконіми з префіксом при- й суфіксом -ськ: Приазовське, Приміське;

Проаналізувавши прості ойконіми Маріупольського району, можемо дійти висновку, що більшість простих назв населених пунктів за лексико-семантичною ознакою належать до посесивного та локативного типів, що дає змогу простежити зв'язок між структурними й семантичними особливостями досліджуваного мовного матеріалу.

До складних ойконімів Маріупольського району належать такі: Агробаза, Малоянисоль, Новогригорівка, Новороманівка, Павлопіль, Стародубівка.

Складні ойконіми можемо поділити на такі групи:

- ознака за темпоральними особливостями (прикметник) + апелятив: с. Стародубівка ← прикм. старий + апел. дуб;

- ознака за темпоральними особливостями (прикметник) + онім: Новогригорівка ← прикм. новий + онім Григорій; Новороманівка ← прикм. новий + онім Роман;

- ознака за якістю (прикметник) + апелятив: Агробаза ← прикм. агрономічна + апел. база;

- онім + апелятив: Павлопіль ← онім Павло + апел. -піль;

- ознака міри вияву (прикметник) + іменник: Малоянисоль ← прикм. малий + апел. Янисоль (порівн. с. Великий Янисоль).

Отже, більшість складних ойконімів Маріупольського району за лексико-семантичною ознакою належать до посесивного типу.

До складених ойконімів Маріупольського району належать такі: Білосарайська Коса, Бурякова Балка, Зелений Яр, Широка Балка.

Складені ойконіми можемо розподілити на підгрупи:

- ойконіми, атрибути яких указують на розмір поселення: Широка Балка;

- ойконіми, атрибути яких указують на характер місцевості, де знаходиться поселення: Білосарайська Коса, Бурякова Балка;

- ойконіми, атрибути яких указують на ознаку за кольором: Зелений Яр.

Отже, усі складені ойконіми Маріупольського району належить до локативного типу, однак атрибути в їхньому складі додають до локативної особливості квалітативну характеристику.

Здійснивши аналіз ойконімів Маріупольського району Донецької області, розподіливши їх за лексико-семантичними особливостями на три типи (посесивний, локативний та квалітативний), можемо дійти таких висновків:

– серед ойконімів посесивного типу найчисленнішими є назви, що походять від чоловічих християнських імен та прізвищ;

– серед ойконімів локативного типу першою за чисельністю є мотиваційна група, що вказує на ландшафтні особливості, зокрема на рельєфні підвищення або долини. На другому місці – населені пункти, що дістали назву від іншого топоніма. Третьою за чисельністю є група ойконімів, мотивована фітонімами;

– серед ойконімів квалітативного типу переважають одиниці, що називають ознаку, а також ті, що позначають денотат і вказують на його характеристику;

– більшість ойконімів досліджуваного регіону належить до локативного (29 назв) та посесивного (24 назви) типів.

Скласифікувавши ойконіми Маріупольського району за граматичними особливостями, можемо зазначити, що:

– серед простих ойконімів переважають назви населених пунктів, утворені за допомогою суфікса -івк- (від чоловічих християнських імен і прізвищ) та суфікса -ськ- (від іншого топоніма та від назв тварин);

– більшість складних ойконімів утворена за моделлю «ознака за темпоральними особливостями (прикметник) + онім»;

– більшість складених ойконімів належить до підгрупи, атрибути назв якої вказують на характер місцевості, де знаходиться поселення.

Проведений аналіз дав змогу простежити зв'язок між структурними й семантичними особливостями досліджуваного мовного матеріалу:

– більшість простих назв населених пунктів за лексико-семантичною ознакою належать до посесивного та локативного типів;

– більшість складних ойконімів за лексико-семантичною ознакою належить до посесивного типу;

– усі складені ойконіми належать до локативного типу, однак атрибути в їхньому складі додають до локативної особливості квалітативну характеристику;

У перспективі плануємо аналіз ойконімікону інших районів Донецької області.

Література

1. Воляннюк І. О. Ойконімія Північної Тернопільщини XVII століття. Наукові записки. 2010. № 89. С. 322–325. **2. Корнієнко І. А.** Граматична структура ойконімів Миколаївської області. Наук. пр. Чорном. держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Миколаїв, 2013. С. 47–51. **3. Лучик В. В.** Етимологічний словник топонімів України. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 544 с.